

TÜRK DİL KURUMU'NUN KURULUŞU ÜZERİNE

(XXV. Yıldönümünde)

PROF. DR. AFET İNAN

Temmuz 1932'de Ankara'da "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" kuruldu. Aynı yıl eylül ayında İstanbul'da bu cemiyetin ilk kurultayı toplanmıştı. Haziran 1935'te ise T. B. M. Meclisinden çıkan kanunun I. maddesi şöyle idi :

"Ankara'da bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açmak için Kültür Bakanlığına yetki verilmiştir". Kanunun müzakeresinde Kültür Bakanı Saffet Arıkan : "Atatürk'ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil hareketi; bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için, Ankara'da bir Fakülte açılacaktır." demiştir.

Dil Kurumu'nun kuruluş tarihçesini değerli edibimiz, Atatürk'ün yakın arkadaşı Ruşen Eşref Ünaydın, Türk Dil Kurumu'nun ilk genel sekreteri, hâtıralarını bütün incelikleri ile tesbit etmiş ve güzel tasvirleri ile birer tarihî belge olarak bize vermiş bulunuyor.*

Kendisinin kaydettiği gibi, 11 temmuz 1932 günü Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu)nin ilk kongresinin bittiği gündü. Sayın edibimiz Ruşen Eşref Ünaydın işte bu günden sonraki "Dil" meseleleri üzerindeki hâtıralarını açık ve güzel bir surette anlatmakta ve o günleri bize yeniden yaşatmaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun ilk kuruluş gününden beri Atatürk'le olan çalışmalarımın çeşitli safhalarında bu Kurumun bir üyesi olarak da birçok hâtıralarım var. Ancak bu yazımla, temmuz 1932'den önceki hazırlık devresi hakkında bildiklerimin bir kısmını bildirmek istiyorum.

* Ruşen Eşref Ünaydın *Türk Dili Tetkik Cemiyeti : kurulduğundan İlk Kurultaya kadar*. Ankara 1933.

" " " İkinci basılış. Ankara 1943.

" " " *Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları*. Ankara 1954.

Atatürk, 1929'dan sonra tarihî konular üzerinde çalışmış ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nde o zaman bunlarla uğraşan aydınlarımızı bir araya getirmişti. O ara Kültür işleri içinde tarih çalışmalarının ön plâna alınabilmesi Atatürk'ün bu konuya ilgi göstermesi ve değer vermesiyle mümkün olmakta idi.

Türk Tarih Kurumu kuruluş günlerinden beri asıl "Türk medeniyet tarihini araştırmak ve yayınlamak" ödevini üzerine almış bulunuyordu.

Ancak tarih çalışmalarının yanında Türk dilinin de bilimsel bir inceleme konusu olduğu gözden kaçmamıştı.

Tarihte medeniyeti incelenen Türk kavimlerinin dil hazinesi ihmal edilemezdi. Onun için tarih konularını aydınlatacak belgelerde dil meseleleri önde geliyordu.

1932 temmuz ayında toplanacak I. T. T. Kurultayında okunacak tezlerin, kurultaydan önce tartışmaları Atatürk'ün huzurunda yapılıyordu.

İşte bu tarih çalışmaları ilerlerken Atatürk dil meselesini de ele almak gerekliliğini duymuştu.

Çünkü tarihî konuların işlenmesi sırasında filolojik, etnolojik araştırmaların zaruri olduğu meydana çıkıyordu. Atatürk dil nazariyelerini izah eden kitaplar okuyor ve her tarihî konu içinde dil belgeleriyle halledilecek meseleler olduğunu görüyordu. İşte bu Birinci Türk Tarih Kongresinin hazırlıkları sırasında, bu meselelerle çok meşgul oluyordu.

Tarihe yardımcı olacak dil incelemelerini aynı kurum içinde bir kol olarak ayırmayı konuşmalarımız arasında bana telkin ediyordu.

Fakat yine bu tarih tezleri okunurken dikkati çeken bir durum olmuştu. Tezleri hazırlayanların yetişme devirleri bakımından yazış tarzları değişik görülüyor, orta ve yeni nesiller terkipleri kullanmadıkları gibi daha sade kelimelerle fikirlerini ifade edebiliyorlardı.

Atatürk'ün bu duruma fazlasıyla dikkat etmiş olduğunu tebliğler okunduktan sonra bana söylediklerinden anlıyordum.

Tarih kurultayının bitmek üzere olduğu günlerde, dil incelemeleri için ayrı bir teşekkül'ün lüzumu üzerine bana sorular sormaya

başlamıştı. Tarihî konular üzerinde çalışmayı hedef tuttuğum için dil meseleleri üzerinde, sadece Tarih Kurumu içindeki yaşlı üyelerin bu mevzudaki nazariyelerini ve meselâ Samih Rifat'ın bana izah etmeğe çalıştığı kısımları ancak hayranlıkla dinliyordum. Fakat bunlar tarihten ayrı ve çetin meselelerdi.

Benim bu hususta Atatürk'e cevabım şu olmuştu: "Dil, tarihten ayrı bir metot ile incelenmesi gereken bir konudur".

Dil Kurumu'nun kurulması için Atatürk R. E. Üneydın'a direktif verirken T. T. Kurumu üyelerinden birkaçı ile beraber ben de yanlarında bulunmuştum. Çünkü I. Tarih Kurultayının kapandığı ve sonucu üzerine konuşulduğu gündü.

Atatürk'ün Türk Dil Kurumu için hedefi iki cepheli olmuştu.

1. Türk dilinin sadeleştirilmesi halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve bilim dilimizin kesin kurallarla tesbit edilerek tarihî metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesi.

Bunların başarılması zamana ve bir kurulun sürekli çalışmalarına ihtiyaç gösteriyordu.

2. Dil incelemelerinde ikinci hedef tarihî araştırmalarda belge değeri olan ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve mukayese edilmesi idi.

Bu suretle Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık edecek bütün eski dillerin üzerinde yetki ile etütler yapılmalı idi.

Bu esas hedeflerle Türk Dil Kurumu, kardeş Türk Tarih Kurumu'ndan daha farklı bir durumda, sadece Ankara ve İstanbul'dan değil yurdun her tarafından katılan kalabalık bir üyeler topluluğu ile çalışmalara başlamıştı.

1935 yılında Ankara Üniversitesinin ilk Fakülte kanunu tasarı T. B. M. Meclisine verildiği vakit adı sadece "Tarih-Coğrafya Fakültesi" idi. Fakat kanun çıkmadan önce Atatürk'ün yeni bir direktifi ile "Dil" kelimesi eklenmiş ve yukarda da kaydettiğimiz gibi "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" olarak adlandırılmıştır.

Bütün bunlar tarihî birer hâtıra. 25. yıldönümünü bu ay idrak edecek olan Türk Dil Kurumu'nun verimli çalışmalarını

Dilbilgisi meseleleri :

ÖZEL İSİMLER VE BAŞ HARFLERİNİN YAZILIŞI

SAMİM SİNANOĞLU

Türk Dil Kurumu gramer kolunun, dilbilgisi meseleleri ile doğrudan doğruya ilgili pek çok öğretmene şahsan gönderdiği ve *Türk Dili* dergisinin 49-53. sayılarında yayımladığı “Gramer soruşturması”na gelen cevaplarda, imlâ konusuna giren özel isimler ve baş harflerinin yazılışı meselesine de dokunularak özel ismin tanımı üzerinde durulması; güneş, ay, dünya ile bahar, ekim, pazar gibi isimlerin de ne çeşit birer isim olduğunun incelenmesi gerektiği ileri sürülmektedir ¹.

Bu istekler yerindedir; çünkü İmlâ Kılavuzu’nda “özel ad gösteren kelimelerin ilk harfleri büyük yazılır” denmektedir (Kurallar, 7 c), ama çeşitli dilbilgisi kitaplarında verilen özel isim tanımları çok defa yeter olmaktan uzaktır. Meselâ “yalnız bir tek varlık için kullandığımız isme özel isim denir” tanımına göre Türkiye, İstanbul birer özel isimdir, ama Veli, Tekir gibi adların -yalnız bir tek varlık için kullanılmadıkları görüldüğünden- birer özel isim olup olmadıkları üzerinde bir duraksama

¹ L. Turhan, *Türk Dili* 50, s. 111; N. Demirel, *TD* 52, s.249; N. Ögüş, *TD* 53, s. 315; N. Tanverdi, *TD* 55, s. 449; İ. Z. Burdurlu, *TD* 61, s. 42.

görmek Türk milleti için bir zevktir. Çünkü cemiyet hayatında konular için resmî kurullar yanında, özel kurulların kökleşmesi ve milletçe benimsenmesi gerektir. Böylelikle halk kütlelerine malolan Kurumlar millî bütünlüğü sağlarlar sanırım.

Atatürk “Dil” meselemiz için bir özel kurul, bir de resmî Fakülte kurdurdu. Her ikisinin çalışmaları birbirini tamamlarsa millî kültürümüzün kazançlı olacağına inanıyorum.